

Balkonu Yeniden Düşünmek¹

M. Murat Arslan

*Gelin ey ehl-i hakikat çikalım dünyadan
Gayr yerler gezelim özge sefalar görelim
- Fuzuli*

Koronavirüs dünyadaki tüm gündemleri “öteki” hâline getirdi. Sosyal, siyasi ve kültürel bir değişimi çok ani bir şekilde mecburi kıldı. Ülke ve bölge ayırmadan yarattığı etki herkesi derinden sarmış durumda. Şimdi büyük bir kesim evine kapandı, tekrar normale dönmeyi bekliyor. Henüz bizi bekleyen normalin tam olarak neye tekabül ettiğini bilmesek de en azından dışarı çıkmayı arzuluyoruz.

Koronavirüsün yıkıcı etkisiyle derinden etkilenen devletlerin başında İtalya geldi. Mücadelenin karantina ile sürdürülmeye başlamasının ardından eve kapanan insanlar balkonları bir çıkış noktası olarak kullandı ve bu etki dalga dalga yayıldı. Balkonlar bu noktada birer motivasyon unsuru hâlini aldı. Her şeye rağmen sanat, insana umut oldu. Böylelikle “balkon” bir metafora dönüştü ve maddi nefes alma işlevinin yanında metafizik bir atmosfer yarattı. Ortak bir kaderin paylaşıldığı mekân halini aldı. İlk kez böylesine küresel bir ortak düşmana karşı mücadele ediyoruz ve ilk kez böylesine herkesi içine alan bir mekân sembolleşiyor. Yaşadıklarımız balkona olan sevgimizi arttırıyor, övgülerimizi perçinliyor. Bu süreç bizi balkon üzerine yeniden düşünmeye sürükledi. Peki nedir balkon nedir, ne gibi işlevleri vardır, mimari anlamının yanında ne ifade eder?

Binaların genellikle dışarıya doğru çıkan açık havalı bölümü olarak tanımlanan balkonun yapılar da bir unsur olarak kullanılması oldukça eskiye dayansa da Rönesans döneminde popülerleşen balkonlar 19. yüzyılda apartmanların Avrupa’da yaygınlaşmasıyla öne çıkmaya başlıyor. Çok farklı apartman tipolojilerinin içerisinde balkonların da aynı şekilde işlev ve şekil yönünden oldukça farklı şekilleri mevcut. Balkonlar hem fonksiyonel hem de estetik anlamda farklılaşır.

Balkonların en önemli özelliklerinden birinin aidiyetle ilgili yönü olduğunu söylenebilir. Ne tam olarak evin içidir ne de tam olarak dışarının bir parçasıdır. Ara alandır hem mahrem yönü vardır hem de kamusal alanın bir parçasıdır. Tanpınar’ın zamanla ilgili söylediği mısraların mekân karşılığı gibidir balkonlar, ne içindedir evin ne de büsbütün dışında.

Doğayla ilişkisi kısıtlanan şehir insanın son hamlesidir balkonlar. Kimi çiçek eker kimi domates biber yetiştirir. Böylece hayata bir renk katılır, doğa hatırlanır. Bunun yanında çamaşır asılır, yeme içme mekânı hâline gelir, depo olarak kullanılır, gazete-dergi okunan yer olur, bunlar gibi onlarca misyon

¹ **Atıf Şekli:** Arslan, M. Murat. (2020, Mayıs 18). “Balkonu Yeniden Düşünmek”, *sosyalbilimler.org*. **Link:** <https://sosyalbilimler.org/balkonu-dusunmek>

üstlenir. Günlük yaşamın bir parçası hâline gelir. Böylesine hayatın içinde olan balkonların kendine has bir dekorasyon zevki oluşturduğunu da unutmayalım. Öyle ki bazen balkonlar yarışılır. Hatta pazarlandığı bile olur.

Mimari bir öge olarak kullanılmasının yanında balkonun metaforlaşması, ona bir yapı unsuru olmanın ötesinde anlam yüklenmesi sadece bugünün konusu değil aslında. William Shakespeare'in meşhur eseri *Romeo ve Juliet*'te balkon, hikâyenin en can alıcı mekânıdır. Dünyanın en meşhur aşk öyküsünün içerisinde balkonun konumu daha sonraki yıllarda birçok ilhama kaynaklık etmiştir. Charles Baudelaire'in *Balkon* şiiri, Federico Garcia Lorca'nın balkonlu şiirleri, Jean Genet'in tiyatro oyunu, Julien Gracq'ın *Ormanda Bir Balkon* romanı, Hilke Rosenboom'un *Balkondaki At* isimli çocuk kitabı ilk akla gelenlerden. Mebzul miktarda yazarın kimi zaman gerçek anlamda kimi zaman mecaz çerçevesinde balkonla özel bir ilişki kurduğunu görürüz.

Sanat, balkon ve ilham döngüsüne tarihte rastlamak mümkün. Örneğin, resim sanatında da balkon, oldukça sık kullanılır. Edouard Manet'in *Balkon* tablosu en bilinenleridir. İtalyan ressam Umberto Boccioni'nin *Sokağın Bütün Gürültüsü Evin İçinde* isimli 1911'e tarihlenen eseri mevcuttur. Merkezinde balkon korkuluklarına yaslanmış bir kadının olduğu eser, çarpıcı renklerle dinamik bir kompozisyona sahiptir. Oldukça sembolik bir tasvir olan bu eser resim tarihinin önemli yapıtlarındandır. Balkona dair imge hafızasının başyapıtlarından biri bu resimdir.

Balkonlar aynı zamanda kişisel tepkilerin yahut duruşların da temsili. Balkondan aşağı pankartlar sallandırılması, bayraklar asılması gibi tavırlarla insanlar bir şeyleri destekler yahut protesto ederler. En yakın örneğini bu zaman diliminde yaşadık. Koronavirüs sürecinde büyük emek harcayan sağlık çalışanlarına destek olmak adına kullanılmış olmasıyla balkonlar, toplumsal bir motivasyon sağlamanın anahtarı olmuştur.

Balkonların ilginç bir yönü de siyasal iletişimin bir imgesi olarak ortaya çıkmasıdır. Balkonlar, bağlamından koparak mesaj alma-verme işleminin aracı mekânı halini de alıyor. Yakın siyasi tarihte önemli sayılabilecek konuşmalar için balkonun tercih edilmesi mekâna farklı bir atıf yapıyor. Hitler'in, Lenin'in, Mandela'nın, Kennedy'nin seslenişleri gibi onlarca balkon konuşmasına/hitabına örnek verilebilir. Balkon konuşmaları, tarihin önemli dönemeçleri de yansıtır. Yeni seçilen Papa'lar, Vatikan Bazilikasının balkonundan Katolik dünyasını selamlar, önemli konuşmaları buradan yapar. Balkon, bu noktada oldukça önemlidir ve kendi ritüellerine sahiptir. Bizde de balkon, Millî Mücadele yıllarındaki mitinglerde ve yakın dönem siyasetinde bir seri haline dönüşmesiyle temsil hüviyetine bürünmüştür.

Bizde Balkon yahut Bizim Balkonumuz

Mimari anlamda evlerimizin bir parçası olan balkon, bize sonradan gelen bir yapı elemanıdır aslında. Osmanlı döneminde Türk evi olarak kavramsallaştırılan kendi içinde yapı, mimari, felsefeyi barındıran sivil mimari manzumesinde, geç dönem üretilere kadar balkonlara rastlanmıyor. Klasik Türk evlerinde ise balkonunun vazifesini evlerin hayat bölümü üstleniyor. Hayat: "Bahçeye açık ve yoğun olarak kullanılan gölgeli, büyük bir galeri, çok kullanışlı bir alan"a karşılık geliyor ve evin sindirim

ve solunum sistemi vazifesindeki bahçeye bakan cephe şeklinde tanımlanıyor (Kuban, 2018: 137). “Yabancı gözlerden korunmuş, yarı gölge, doğaya doğrudan açık bir oyumdur. Ortak kullanım, yaşam alanıdır.” olarak da ifade edilmiştir (Bektaş, 2018: 111). Bunun yanında bir de cumbaları zikretmek gerek. Cumbalar; sokakla ev, dışarıyla içeri arasındaki ara alan misyonuyla balkonla benzer. Kelime anlamının ifade ettikleriyle balkona, Osmanlı’nın son dönemlerinde Batılılaşmanın getirdiği etkiyle rastlanır evlerde. Yine Batılılaşmayla birlikte apartmanların sosyal hayatımıza girmesiyle balkonlara yöneliriz. Bu dönemin yanında az da olsa balkona dair sembolik şeyler bulabiliyoruz. Örneğin, bazı minyatürlerde balkonun varlığı söz konusu. Şerefenin yabancı dillerde minare balkonu olarak çevrildiği de ifade edilmeli, camilerde bulunan mükebbireleri de balkondan saymayı ihmal etmemeli.

Bizim balkona bakışımız pek tabii biraz ilginçtir. Sefası sürülen yerdir balkon. Balkon uykuları paha biçilmezdir. Annelerimizin gözde mekanıdır. Her türlü kullanım için hazır ve nazırdır. Kışlık yiyecekler hazırlanır, turşu bidonları koyulur, yorgan yastık yünleri, halılar yıkanıp kurutulur, kışın buzdolabı olarak kullanılır gibi uzayıp giden misyonlar üstlenir. Bunun yanında bazen bitki yetiştirme işi öyle bir noktaya gelir ki balkonun asıl misyonunun küçük bir bahçe olduğuna inanırız. Hasılı kıpır kıpır bir yerdir, zaman fark etmeksizin kullanımdadır.

Mahrem algısı daha kuvvetli bir toplum olan Türkiye’de ise balkon anlam bağlamında farklı bir noktayı daha öne çıkartır. Özellikle muhafazakârlık üzerinden bir değerlendirilme yapıldığında, mekân hareketliliği kısıtlı kadınlar için ayrı bir anlam ifade eder balkon. Özellikle muhafazakâr olarak nitelendirilebilecek kadınların en büyük kaçış yerinin balkonlar olduğunu görüyoruz. Bir sosyalleşme mekânı, gözetleme mekânı, sokağa dokunmanın bir aracı olarak görülür ve “kadınlar için yapılmış cennet” tabiri kullanılır (Cantek, 2014: 126-32).

Türk edebiyatında da balkon, üzerinde durulan bir meseledir. Şiirlerde, hikâyelerde kullanıldığını görüyoruz. Necati Cumalı’dan Behçet Necatigil’e, Ömer Seyfettin’den Hilmi Yavuz’a kadar edebiyatçılarımız direkt balkon başlıklı üretimler yapmıştır. Hepsini ele almasak da bazılarını kulak kesilmek balkonu yeniden düşünmeye rehber olacak.

Orhan Pamuk kendi balkonuna yoğun bir anlam yükler, onunla derin bir ilişki kurar. Balkonundan çektiği fotoğrafların yer aldığı bir kitabı vardır. Bunlardan oluşan seçkiden bir sergi dahi açar “Balkon” isimli. Balkon Cihangir’dir, boğaz manzaralıdır. Baktığı ve gördüğü yer son derece ayrıcalıklıdır, pek tabii birçok kişinin hayalini bile kuramadığı bir manzaraya sahiptir. Balkonuna gıpta ile bakmanın yanında -biraz da kıskanarak- kurduğu ilişkiden ilham almak gerekir. Çocukluğundan beri fotoğrafa ilgi duyan yazar, 2012-2013 yıllarında balkonundan çektiği sekiz bin adet fotoğraftan seçtikleriyle meydana getirir kitap ve sergiyi. Balkondan ziyade manzaraya odaklansa da esasında kendi dünyasında bir kaçışın, ferahlanmanın, derinlemesine düşünmenin mekânı olarak kullanır balkonu. Bunu: “Balkonun manzarası beni sükûnete, içe dönmeye, dünyevi ayrıntılardan kopup düşünsel olmaya çağırıyordu.” diyerek ifade eder fotoğrafların yer aldığı kitabın önsözünde (Pamuk, 2018: 9).

Enis Batur ise; *Balkon: Cesur Körfez* başlıklı yazısında önce şiirlerde ve edebiyatta balkonun yerini sorgular. Sonra ise balkonunu günlük yaşantıyla olan ilişkisiyle devam ettirir, kendi dünyasında

balkonun yerine değinir. Balkonu sevdiğini, onunla haşır neşir olmanın keyif verdiğini şık bir şekilde belli eder. Son olarak ise: “Gelişen Türkiye’nin insanları balkonu anlamadı. Onu salona, yatak odasına ya da oturma odasına dâhil ederken metre kare kazandığına sevindi de her evden bir düş odası eksildiğini, yeryüzünde Christian Hunziker türünde adamların bir lunapark büyüğü yarattığını fark etmedi, bilmek istemedi.” sözleriyle balkonu sosyolojik bir çerçeveye oturtur. Balkonun kapanıp odaya dahil edilmesine, metre kare hesabına kurban verilmesine karşı çıkar. Fiziksel olarak kazanımlarımızın ruhsal anlamda yaşattığı kaybı böylece anlatır. Düş odası olarak tanımladığı balkonun eski değerinin anlaşılması temennisiyle bitirir yazıyı. 1990 yılında yazılan bu yazıda bahsi geçen metre kare hesabının 2000’li yıllarda katmerlenerek devam ettiğini söylemek gerekir. Kazanç olarak görülen bir hesabın nasıl bir kayıp yaşattığını şimdi daha iyi anlıyoruz (Batur, 2014: 172-76).

Balkon methiyelerinin yanında, Sezai Karakoç’un balkonu yerdiği hatta yerden yere vurduğu meşhur *Balkon* şiiri vardır. Balkon; “ölümün cesur körfezidir evlerde” diyerek tanımlar ve şiirini, evleri balkonsuz olarak tasarlayan mimarların alnından öpmeye gittiğini belirterek bitirir. Pek tabii burada Karakoç, bir yapı unsuru olarak balkondan ziyade bir zihniyeti ifade eder. Balkon, Batı medeniyetinin bir parçasıdır, bize uymamıştır ve yarardan çok zarar vermektedir. Kurmuş olduğu metafor bağlamında şair, balkonu Batı medeniyetinin sadece mimari zihniyetini değil sosyal, siyasi ve kültürel bir bütünün temsilcisi olarak tanımlar aslında balkonu. Şiir mazimizde balkon en derin şekilde bu şiirle işlenir. Şiire bir de gerçek anlamıyla baktığımızda da bir işaret mevcuttur. “Çocuk düşerse ölür çünkü balkon” dizesinde aslında bir gerçeklik payını da hissederiz. Balkondan düşüp ölenleri, intihar edenleri hatırlarız. Yalın bir gerçeklik, duru bir korku çarpar zihinlerimize. Burada bir yakınını kaybeden için bu güzellemelerin hiçbir manası yoktur aslında, hatta kötünün temsilidir. Gerçekten de ebeveynlerin çocukları balkona çıktığında balkonun korku yüklü misyonu derinlerden çıkar gelir. Güzellemeleri yaparken balkonun korkuya dönük yüzünü de unutmamak gerekir.

Şahsi Bir Parantez

Gönül ister ki “hayat”a dönelim. Kapılarımız bir başka kapıya yahut duvara değil toprağa açılsın. Fakat bunun gerçekleşmesi kısa ve orta vadede mümkün değil. Şu an bunu istemek çok toz pembe kaçsa da bunu hedefleyerek zihinlere bir ümit aşısı vurmak da önemli olsa gerek. Çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını bahçeli bir evde geçiren; apartmanın ne olduğunu üniversitede anlayan bir kişi olarak apartmanların bir sıkışmışlık olduğunu gördüm. Balkonların ise bu sıkışmışlığın içinde son bir çare olduğunu idrak ettim. Belirsiz bir yarıda tekrar hayata dönmeyi istesem de şimdilik balkonları nefes almanın, göğü görmenin, doğa ile ilişkinin hatırlanmasını sağlayacak bir mekan olarak içimizde yer etmesini arzuluyorum.

Balkondan Geleceğe Bakmak

Balkon esasen önceden de çok fazla şey ifade eden, üzerine konuşulan, düşünülen bir mesele, bir mekândı. Bugün yaşadıklarımız ise balkonu farklı bir noktaya taşıdı, onu daha biricik konuma getirdi ve daha geniş bir anlam yelpazesinin içine soktu. İzole olduğumuz günlerin bir simgesi halini aldı, daha bir

anlama mekânı oldu.

Balkonu olmayanlar yahut onu yukarıda bahsi geçen anlayışa kurban verenler, balkon yoksunluğundan mustarip. Karantina günlerinde evlerin nefes alma mekânı olan balkonlara ihtiyaç belki de ilk kez bu denli derinden hissediliyor. Pek tabii daha estetik dursun ve yerden kazanım mantığıyla inşa edilen “Fransız balkonları” gözden düştü, hatta isyan meselesi haline geldi. Sosyal medyaya biraz göz gezdirildiğinde balkonun üstlendiği misyon görülüyor ve balkon yoksunluğunun getirdiği buhran kolayca gözlemleniyor.

Dünyada belki de ilk kez ortak bir düşmana karşı bu kadar aynıyız, aynı hisleri paylaşıyoruz. Bu herkesin hatırlayışına sebep olan ortak hafıza mekanına dönüştürdü balkonu. Hepimizin tecrübe ettiği bir bellek oluştu ve ikametgahı balkonlar oldu. Çok boyutlu hafıza işleviyle balkon, zihinlerdeki yerini sağlamlaştırdı.

Böyle önemli bir metafor elbette kalıcı olacak. Üzerine şiirler yazılacak, şarkılar söylenecek, filmler çekilecek, belgeseller yapılacak, romanların hikayelerin baş tacı olacak, resmedilecek ve dahi sanatın birçok dalına yansiyacak. Kimi zaman direkt bir özne kimi zaman ise anlatıları destekleyen bir unsur olacak. Balkonun etrafında şekillenmiş birçok farklı üretimi göreceğiz. Çünkü sanatın, özelinde ise senaryonun çatışma üzerine kurulu anlayışı bu süreçte bizi içerisinde aldı, çatışma içinde bir özne haline getirdi. Geleceğe dair bu tahmini güçlendiren ise gün geçtikçe balkon üzerine yazılıp çizilenlerin artması ve şimdiden bir üretim belleğinin oluşması.

Koronavirüs sürecinde insanlar, evde kaldıkları sürede kendi hayatlarının ne kadar tekdüze olduğunu gördü. Birçok mesele üzerine düşünme fırsatı buldu. Kaçırıldığı, unuttuğu, kaybettiği şeyleri fark etti. Korona sonrasında bu boşlukların doldurulmaya dair çaba gösterileceği, öyle ya da böyle gayret edileceği anlaşılıyor. En azından belli bir kitle bunu yapacaktır. Bu güçlü varsayımdan hareketle balkon, temsil ettiği değerle hayatlarımıza farklı bir pencere açacak. Dönüştüğü anlam, normale döndüğümüzde hatırlanacak bir çağrışım gücünü elde etti. İdraki tazeleyen bir imge olarak balkon; mekanikleşen hayatlarımızda kendi dünyamızın balkonunu kurma fırsatı sunuyor. Bu şansı değerlendirdiğimiz takdirde kendi dünyalarımızda sanattan, edebiyattan, sinemadan, tiyatrodan balkonlar inşa eder, zihinlerimize hissetme alanı açarız.

Kaynakça

Batur, Enis. (2014). *Kediler Krallara Bakabilir*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Bektaş, Cengiz. (2018). *Türk Evi*, İstanbul: Yem Kitabevi.

Kuban, Doğan. (2018). *Türk Ahşap Konut Mimarisi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Pamuk, Orhan. (2018). *Balkon*, Göttingen: Steidl.

Şenol Cantek, Funda; Ünlütürk Ulutaş, Çağla; Çakmak, Sermin. (2014). “Evin İçindeki Sokak,

Sokağın İçindeki Ev: Kamusal ile Özel “Ara”sında Kalanlar”, *Kenarın Kitabı: “Ara”da Kalmak, Çeperde Yaşamak*, Der. Şenol Cantek, Funda. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube’da [@sosbilorg](https://www.instagram.com/sosbilorg) kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*’i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten aboneliği olarak, her pazar günü, o hafta içinde *sosyalbilimler.org*’da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

Aynı zamanda yayımlanan çalışmaların size WhatsApp üzerinden gönderilmesini talep ederseniz sosyalbilimler.org/whatsapp linki üzerinden “*Sosyal Bilimler WhatsApp Grubu*”na katılabilirsiniz.